

fi's-şark adıyla ikinci defa da yayımlanmıştır (Tunus 1977). Eser, *Batının Doğu Politikasının Ahlâken İhlâsı* adıyla Türkçe'ye de çevrilmiştir (trc. Z. Ebüzziya, İstanbul 1982; 2 bs. Ankara 1989). Ölümünden sonra Halûk Şehsuvaroğlu tarafından tefrika halinde neşredilen hâtırâtı (*Cumhuriyet*, 26 Ocak 1950-29 Şubat 1950) kitap halinde de yayımlanmıştır (*Meclis-i Mebusan ve Ayân Reisi Ahmed Rızâ Bey'in Anıları*, İstanbul 1988). Zengin kütüphanesi ve evrakı ise Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kütüphanesi'ndedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Paul Fesch, *Constantinople aux derniers jours d'Abdulhamid*, Paris 1907; Carra de Vaux, *Les Penseurs de l'Islam*, Paris 1921-26 — 1984, V, 159-170; Ahmed Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 1945; a.mlf., *İnkılâp Tarihimiz ve İttihad Terakki*, İstanbul 1948; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1956; Z. Fahri Fındıkoğlu, *Auguste Comte ve Ahmed Rızâ*, İstanbul 1962; Feroz Ahmad, *İttihad ve Terakki 1908-1914* (trc. Nuran Yavuz), İstanbul 1971; Özege, *Katalog*, V, 2008-2009, 2012; Ernest Edmondson Ram-Saur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali* (trc. Nuran Ülken), İstanbul 1972; Y. Aşatoviç Petrosyan, *Souyet Gözüyle Jön Türkler* (trc. Mazlum Beyhan — Ayşe Hacıhasanoğlu), Ankara 1974; Birol Emil, *Mizancı Murad Bey, Hayatı-Eserleri*, İstanbul 1979; a.mlf., *Jön Türklerle Dair Vesikalar*, İstanbul 1982, s. 10-13 ve index; M. Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Dr. Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul, ts.; a.mlf., *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902) I*, İstanbul, ts.; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri 1895-1908*, İstanbul 1983; Sâdik ez-Zemerî, *A'lâm Tanisiyyûn* (trc. Hamadî es-Sâhilî), Beyrut 1986, s. 19.

ZİYAD EBÜZZİYA

AHMED er-RİFÂİ

(أحمد الرفاعي)

Seyyid Ahmed b. Ali el-Mekkî
b. Yahyâ er-Rifâî
(ö. 578/1182)

Rifâiyye tarikatının kurucusu.

512'de (1118), Bağdat'la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde Ümmüabide köyünde doğdu. Atalarından Rifâa el-Hasan el-Mekkî'den (ö. 331/943) dolayı Rifâî nisbesini aldı. Şa'rânî ise *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*'sında (s. 140), bu nisbenin aynı ismi taşıyan bir Arap kabilmesine mensup olmasından ileri geldiğini yazar. Ancak onun hayatından bahsedilen ilk kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur, son devir kaynakları da bu görüşü

kabul etmezler. Doğum tarihi bazı müelliflerce 500 (1107) olarak verilmekle birlikte ilk kaynaklar 512 (1118) tarihi üzerinde ittifak etmişlerdir.

Ahmed er-Rifâî'nin Hz. Hüseyin soyundan gelen bir seyyid olduğunda bütün kaynaklar birleşirler. İmam Mûsâ el-Kâzım'ın oğlu İbrâhim el-Murtazâ neslinde olan ceddî Rifâa el-Hasan el-Mekkî, Karmatîler'in sebep olduğu kargaşa ve isyanlar sırasında Mekke'den İspanya'ya hicret ederek İşbiliye'ye yerleşti. Torunlarından Seyyid Yahyâ, ailesiyle birlikte İşbiliye'den tekrar Hicaz'a dönmüş (450/1058), daha sonra Basra'ya gitmişti. Orada kendisine Şiiler'le Sünniler arasındaki kavgalara son vermesi için Tâlibiyyûn'un nakiblik görevi verilmiş, Basra, Vâsıt ve Batâih bölgelerinde huzuru sağlamıştı. Ahmed er-Rifâî'nin babası olan Seyyid Ali bu zatın oğludur; annesi ise Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin soyundan Fâtıma el-Ensârî'dir. Seyyid Ali de babası Seyyid Yahyâ gibi Tâlibiyyûn'un nakib'i iken Sünniler'le Bâtınîler arasında yeni bir mücadele başlamıştı. Durumu Halife Müstersid'e arz etmek için Bağdat'a giden Seyyid Ali fitneye sebep olanların susturulması gerektiğini söylemiş, ancak halife diğer siyasî meşguliyetlerini ileri sürerek bu hadiseye ilgi göstermemişti. Seyyid Ali Batâih'e dönerken Bağdat yakınlarında vefat etmiş (519/1125), on sene sonra da Halife Müstersid Bâtınîler tarafından öldürülmüştür.

Babası öldüğünde yedi yaşında olan Ahmed er-Rifâî'yi, devrin büyük sûfîlerinden dayısı Mansûr el-Batâihî, annesi ve kardeşleriyle birlikte himayesine aldı. Kur'an öğrenimini ve hıfzını tamamladıktan sonra, devrin âlim ve mutasavvıflarından Ali Ebû'l-Fazl el-Vâsıtî ve diğer bazı âlimlerden İslâmî ilimleri öğrendi. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fıkhı ile ilgili *Kitâbü'l-Tenbih*'ini okudu. Bu kitaba yazdığı şerh Moğol istilâsı sırasında kaybolmuştur. Vâsıtî ona icâzet verdi ve hırkasını giydirdi. "Herkes üstâdıyla ben ise talebem Rifâî ile iftihar ederim" diyen Vâsıtî, zâhir ve bâtın ilimlerine sahip bir âlim ve sûfî olduğunu belirtmek üzere ona "ebû'l-alemin" unvanını verdi. Ahmed er-Rifâî, Vâsıtî'nin ölümünden sonra dayısı Mansûr el-Batâihî'nin terbiye ve irşad halkasına girdi. Rifâî'ye hilâfet* ve "şeyhü's-şüyûh" unvanını vererek kendisine bağlı bütün tekkelerin şeyhliğini de tevdi eden Batâihî, Ümmüabide'deki tekkeye yerleşip müridlerin irşad ve terbiyesiyle meşgul

olmasını istedi. Birkaç sene sonra bölgesindeki şeyhlerin bazı ciddi tenkitlerine mâruz kalmış, hatta erkek ve kadın müridlerini aynı zikir meclisinde bir arada bulundurmamak gibi sünnet dışı uygulamalarda bulunduğu iddiasıyla Halife Müktefi'ye şikâyet edilmişse de bu durum onun çalışmalarına ve tesirlerinin yayılmasına engel teşkil etmemiştir. Müridlerinin sayısının artması, o bölgedeki şeyhlerin haset ve kıskançlığına sebep oldu. Ancak o birçok iftira, itham ve hakaretlerle karşılaşmasına rağmen, büyük bir sabır ve tevazu göstererek irşad vazifesine devam etti. Kendisini çekemeyenler Halife Müktefi'ye, erkek ve kadın müridlerini aynı zikir meclisinde bir arada bulundurduğu iddiasıyla şikâyet ettiler (1155). Durumu yerinde araştırmakla görevlendirilen memur, kanatlarını halifeye, "Bu seyyid ve müridleri sünnet yolunda değilse yeryüzünde sünnet üzere hareket eden hiç kimse kalmamış demektir" şeklinde açıkladı. Bunun üzerine Halife, Ahmed er-Rifâî'ye, yaptırdığı tahkikattan dolayı özür dileyen bir mektup gönderdi.

1160'ta bazı yakınları ve müridleriyle birlikte hacca gitti. Dönüşte Medine'yi ziyaret etti. Medine uzaktan görününce devesinden inip yürüyerek Ravza-i Mutahhara'ya girdi. Rifâî'nin bu ziyaret sırasında zuhur ettiği ileri sürülen bir kerametıyla ilgili menkıbe oldukça meşhurdur. Rivayete göre, Hz. Peygamber'in kabri önüne gelince "es-Selâmü aleyke yâ ceddî!" diyerek selâm vermiş, orada bulunanlar Hz. Peygamber'in "Aleyke's-selâm yâ veledî!" sözünü selâma karşılık verdiğini duymuşlar; cezbeye gelen Rifâî diz çöküp, "Uzakta iken benim yetime varıp toprağını öpsün diye sana ruhumu gönderiyordum; şimdi bu devlet bedenime de nasip oldu; uzat elini de dudaklarımla öpeyim" mânasına gelen meşhur şiirini okumuş; bunun üzerine Hz. Peygamber'in kabrinden dışarıya nûrânî bir el uzanmış ve Rifâî bu eli öpmüş; aralarında Hayyât b. Kays el-Harrânî ve Adî b. Mûsâfir gibi zatların da bulunduğu büyük bir topluluk hadiseye şahit olmuşlardır. Ahmed er-Rifâî'nin biyografisini yazan müellifler pek çok şahit ismi sayarak bu menkıbeyi mütevâtir bir haber şeklinde değerlendirebilirler. *Gâyetü't-tahrîr* müellifi Abdülazîz ed-Dîrînî, Hz. Peygamber'in selâma karşılık vermesinin ve kabrinden dışarıya nûrânî bir elin uzanmasının mümkün olduğu hakkında devrin kadısına

ait bir fetvayı da zikreder. Celâleddin es-Süyûtî bu haberi incelediği *eş-Şerefü'l-muhtem* adlı risâlesinde hadisenin tevâtür derecesine ulaştığını söyler. Rifâî şeyhlerinden Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî de bu menkıbe hakkında kaleme aldığı *el-Kenzü'l-muhtesem fi meddi yedi'n-Nebî li-veledihi'l-gavs er-Rifâ'î* adlı eserinde bu menkıbeye yer veren pek çok kitap ve müelliften iktibaslar yapmıştır. Rifâî'ye saygısı ve bağlılığı olanların bu menkıbeyi mütevâtîr haber olarak gösterme gayretlerine rağmen, biz-zat Rifâî, prensip olarak keramete önem vermemiştir.

Abbâsî Halifesi Müstencid, Ahmed er-Rifâî'ye bir mektup göndererek kendisine nasihat ve tavsiyelerde bulunmasını istedi. Rifâî'nin cevabî mektubunu beğenen halife ona ve dervişlerine birçok hediye gönderdi, bir senê sonra da sarayına davet etti. Halife, maiyetindekiler ve Bağdat şeyhleri ona büyük bir saygı ve ilgi gösterdiler. *İrşâdü'l-müslimîn* müellifi Fârûsî, halifenin onu ikinci ve üçüncü gün yalnız başına saraya davet ettiğini, babasının kabri civarında icra ettiği zikir meclisine kendisinin de katıldığını anlatır. Bu ve benzeri kayıtlardan onun Abbâsî halifelerinden hürmet gören, devrinin tanınmış ve itibarlı bir sûfisi olduğu anlaşılmaktadır. İkinci defa hacca gittiği kaynaklarda ifade edilmekle birlikte tarih verilmemektedir.

Ahmed er-Rifâî, şiddetli bir ishal hastalığı sonunda 22 Cemâziyelevvel 578'de (23 Eylül 1182) vefat etti. Türbesi Bağdat'ın güneyinde Vâsıt yakınlarındadır. İlk eşi Hatice bint Ebû Bekir el-Vâsıtî en-Neccârî'den Fâtıma ve Zeyneb adlarında iki kızı, onun vefatından sonra evlendiği Râbia'dan Sâlih adlı bir oğlu olmuş, ancak Sâlih evlenmeden vefat ettiği için nesli kızları ile devam etmiştir. Fâtıma'dan İbrâhim el-A'zeb (ö. 609/1212) ve Ahmed el-Ahdar (ö. 645/1247) adlarında devirlerinde meşhur iki sûfî, Zeyneb'den ise ikisi kız altısı erkek olmak üzere on torunu olmuştur. Bunlardan İzzeddin Ahmed es-Sayyâd (ö. 670/1271) Rifâiyye'nin Sayyâdiyye kolunun kurucusu olup tarikatın Irak, Hicaz, Yemen, Mısır ve Suriye'de yayılmasında tesiri olmuştur. Ahmed er-Rifâî'nin nesli günümüze kadar devam etmiştir. Rifâî aileler Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Mısır, Lübnan gibi ülkelerde bulunmaktadır.

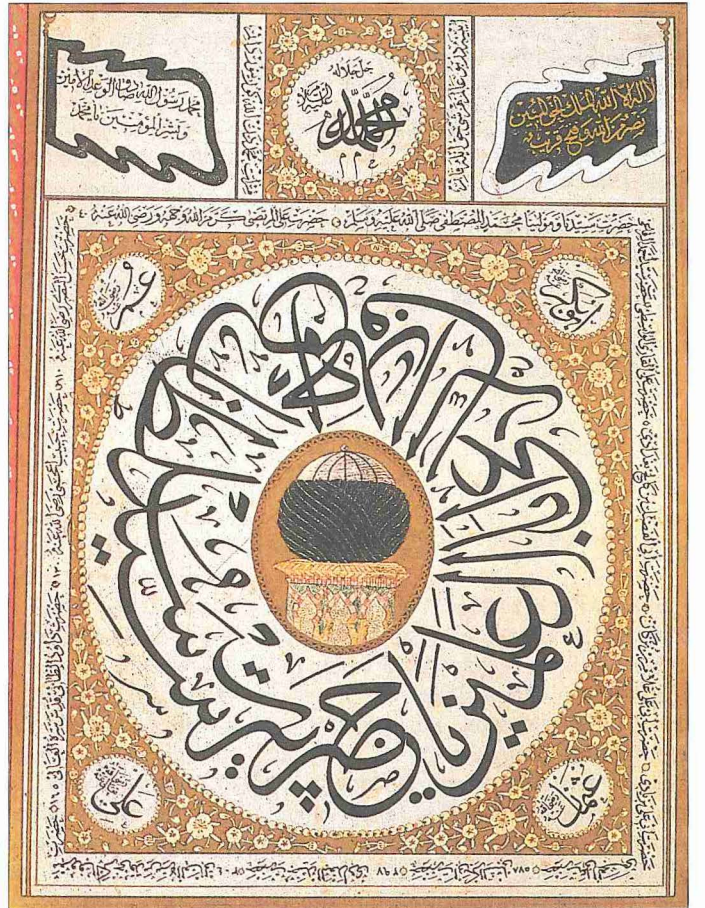
Mir'âtü'z-zamân'da zikredilen ve D. S. Margoliouth tarafından tekrar edilen (bk. *İA*, I, 203-204) Rifâî'nin kötü huylu bir karısı olduğu, ondan boşanabilmesi için yakınlarının 500 dinarlık mihri aralarında topladıkları ve buna rağmen boşanamadığına dair rivayette adı geçen kadın onun değil, *İrşâdü'l-müslimîn* müellifinin bildirdiğine göre, Şeyh Harbûnî'nin karısıdır. Bu hadiseyi biz-zat Ahmed er-Rifâî, bazı makamlara erişmek için eziyetlere tahammül etmek gerektiğini belirtmek için anlatmaktadır.

Bütün kaynaklar pek çok müridi olduğunu, tekkesine her gün binlerce kişinin geldiğini, sabah akşam bunlara yemek verildiğini yazar. Tekkesinin vakıf, hediye ve bağış yoluyla çok büyük geliri olduğu da ifade edilmektedir.

Kaynaklar onu âlim, muhaddis, Şâfiî fakihi ve müfessir bir sûfî olarak tanırlar. Ahmed er-Rifâî'nin menkıbe ve eserlerinde görülen tasavvuf ve tarikat anlayışı Kitap ve Sünnet'e tamamen uygundur. Buna göre İslâm, "zâhir" ve "bâtın" ile bir bütündür. Bâtın zâhirin özü, zâhir bâtının zarfıdır; zâhir olmasa bâ-

tın da olmazdı. Kalp cesetsiz olmaz, kalbi olmayan ceset ise çürür. Tasavvuf bâtın ilmidir. Tarikat şeriat demektir. Derviş olmak için toplumdan uzaklaşmak gerekmez. Müridler dünyevî meşguliyetlerini terketmeksizin, helâl ve harama dikkat ederek ve gafletten uzak kalmak suretiyle hak yolunda ilerleyebilirler. Tasavvuf baştan sona "edep"-ten ibarettir ve bütün edepler Hz. Peygamber'in sünnetine tâbi olarak elde edilir.

Kaynakların zül, meskenet, fakr, inkisar ve tevazu sahibi olarak tanıttıkları Ahmed er-Rifâî, Allah'a bu faziletlerle vâsıl olduğunu, bunları tasavvufî yolunun birer esası olarak tercih ve tesbit ettiğini söyler. Menkıbeleri içinde onun fevkalâde tevazuunu gösteren birçok hikâye yer almaktadır. Menâkıbnâmelelerin, birkaç keramet istisna edilirse hemen hemen daima onun ahlâkını ve insanî münasebetlerdeki tevazuunu gösteren hikâyelere yer vermeleri dikkat çekicidir. Bu menkıbeler ve eserlerinde ifade edilen fikirler, onun sûfî şahsiyeti ve tarikat pîrleri arasındaki özelliklerini ortaya koyan ana çizgilerdir.

Aziz
Efendi
hattıyla
Ahmed
er-Rifâî
levhası
(Türk ve
İslâm
Eserleri
Müzesi)

Ahmed er-Rifâi ile ilgili Kâsım b. Muhammed'in *Ümmü'l-berâhîn fi ba'zı menâkıbı su'lânî'l-'arîfîn* adlı eserinden ilk sayfa (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1123, vr. 1^a)

Dört büyük kutub* dan biri kabul edilen Ahmed er-Rifâi'nin kutbiyyet makamına Abdülkâdir-i Geylânî'den sonra yükseldiğini kaynaklar yazar. Gavsıyyet (bk. GAVS) ve kutbiyyet âleminin kendisine daha önce de teklif edildiği, ancak bu vazifeden affedilmesini istediği, bunun üzerine aynı vazifenin Abdülkâdir-i Geylânî'ye verildiği, onun ölümünden sonra tekrar kendisine tevcih edilince kabul ettiği ve on altı sene bu makamda bulunduğu kaydedilmektedir.

Kurmuş olduğu tarikat bir süre Rifâiyye, Ahmedîyye ve Batâhiyye adlarıyla anılmakla birlikte sonraları sadece Rifâiyye adı kullanılır olmuştur.

Eserleri. 1. *el-Hikemü'r-Rifâ'iyye*. Kendisinin telif ettiği günümüze kadar intikal etmiş tek eseri olup küçük bir risâledir (Şam, ts.). Müridlerinden Abdüssemi' el-Hâşimî'ye ithafen yazılan bu eseri, Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî *Qalâ'idü'z-zeberced 'alâ Hikemî'r-Rifâ'i* adıyla şerhetmiş (Beyrut 1885), Muallım Nâci bu eserden aldığı Rifâi'nin sekiz hikmetli cümlesini şerhederek *Hikemü'r-Rifâi* adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1304). Geylânîzâde Seyyid Muhammed Seyfeddin, eseri *Terceme-i Hikem-i Rifâ'iyye* adıyla Farsça'ya tercüme etmiştir (İstanbul 1302). *el-Hikemü'r-Rifâ'iyye*, Türkçe'ye de birkaç defa çevrilmiş, son olarak *Hak Yolcusunun Düsturları* adı altında aşağıda verilen iki eseriyle birlikte yayımlanmıştır (trc. Yaman Arıkan, İstanbul 1985, s. 39-100). 2. *el-Burhânü'l-mü'eyyed*. Sohbetlerinden derlenmiştir. Birçok konuya temas etmekle birlikte tevhid, semâ, iradî ölüm, şeriat-tarikat münasebetleri daha geniş ola-

rak işlenmiştir. Müteşâbih âyetler me-selesinde İmam Şâfiî, Mâlik b. Enes, Ebû Hanîfe, İbn Hanbel ve Ca'fer es-Sâdık'ın sözleri zikredilmiş, kelâmcıların görüşlerine yer verilmemiştir. Muhtelif baskıları olan eserin (İstanbul 1301; Şam, ts.) Türkçe'ye ilk tercümesi Kudsîzâde Kadri tarafından yapılmış (İstanbul 1313), son olarak *Delilleriyle Ma'rifet Yolu* adıyla yayımlanmıştır (trc. H. Kâmil Yılmaz, İstanbul 1985). 3. *el-Mecâlisü's-seniyye*. Menâkıbnâmelerde nakledilen meclislerin sonradan Mustafa Reşîd er-Rifâi tarafından derlenmiş şekli olup yedi meclis ihtiva eder. Meclisler tasavvufî sohbet ve mev'izalardan ibarettir. Eser, Kudsîzâde Kadri tarafından *Mecâlis-i Hazret-i İmâm Rifâi* adıyla tercüme edilmiştir (İstanbul 1313). 4. *Erba'üne hadîşen*. Kırk hadisi kendisinden itibaren Hz. Peygamber'e kadar ulaşan bir senedle vermektedir (Şam, ts.). Risâledeki hadisler *Kütüb-i Sitte* ve meşhur hadis kitaplarında mevcuttur. Türkçe tercümesi *Hak Yolcusunun Düsturları* adlı kitabın içinde yer almaktadır (s. 9-36). 5. *Hâletü ehli'l-hakîka ma'alâh*. Yukarıda geçen kırk hadisin şerhidir. 549 (1154) yılı Receb ayından itibaren her perşembe günü bir hadisin tasavvufî şerhini yaptığı sohbetlerinde tutulan notların, müridlerinden Ebû Şü-câ' b. Menhec tarafından derlenmesinden meydana gelmiştir (Mısır 1315, Haleb 1962). Tasavvuf ve hadis münasebeti bakımından dikkat çekici olan bu eser, *Onların Âlemi* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Abdülkadir Akççek, İstanbul 1964). 6. *en-Nizâmü'l-hâş li-ehli'l-ihtîşâş*. Kaynaklarda adı geçmeyen bu eserin üslûbundan Ahmed er-Rifâi'nin sohbetlerinden derlendiği anlaşılmaktadır. Tasavvufî mev'iza ve nasihatlerden meydana gelen eser *el-Hikem* ve *Erba'üne hadîşen* ile birlikte yayımlanmıştır (Şam, ts., s. 57-92). Türkçe'ye ilk tercümesi Mehmed Nâzım tarafından yapılan eserin (İstanbul 1328), yeni bir tercümesi *Hak Yolcusunun Düsturları* adıyla yayımlanan kitap içinde-dir (s. 103-189). 7. *el-Eş'âr*. Bazı şiirleri Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî'nin Ahmed er-Rifâi hakkında yazdığı *Kılâdetü'l-cevâhir* adlı geniş biyografide bir araya getirilmiştir. Bu şiirler Kenan Rifâi'nin *Ahmed er-Rifâi* (İstanbul 1340) isimli eserinde de bulunmaktadır. 8. *el-Ahżâb ve'l-ev-râd*. *İrşâdül-müslimîn*'in yazarı Fârûsî, Ahmed er-Rifâi'nin 662 hizbinin mevcut olduğunu söylüyorsa da, muhtelif eserler içinde (bk. İzzeddin Ahmed es-Sayyâd,

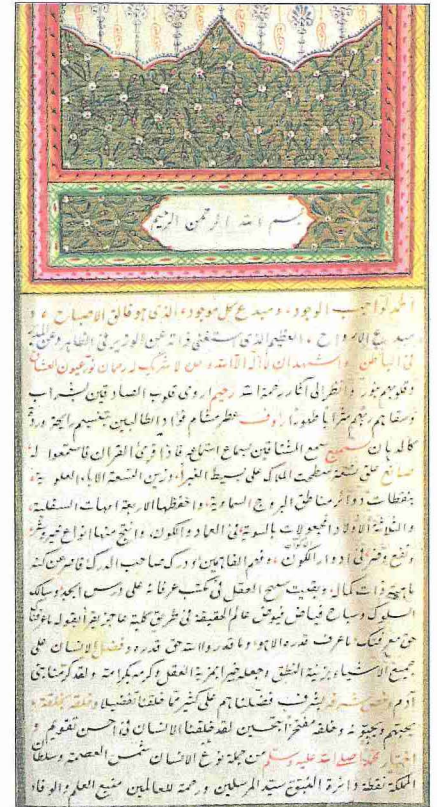
s. 91-112; Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-cevâhir*, s. 246-274; Kenan Rifâi, ek, s. 1-103) bunların ancak bir kısmı bir araya getirilmiştir.

Bu eserlerden başka, Muhammed Si-râceddin er-Rifâi (ö. 885/1480) bazı sözlerini *Rahîku'l-kevşer min kelâmi'l-gavş er-Rifâ'i el-ekber* (Beyrut 1887), Ebû'l-Hüdâ es-Sayyâdî ise bazı söz ve meclislerini *el-Fecrû'l-münir* (İstanbul 1300) ve *Kitâbü Külliyyâtü'l-Ahmediyye* (Kahire 1316) adlı kitaplarda bir araya toplamışlardır. Kaynaklarda ismi geçen *Tarîku's-sâ'irin ilallâh* adlı eseri günümüze ulaşmamıştır.

Ahmed er-Rifâi hakkında kaleme alınan başlıca eserler şunlardır:

1. Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî el-Kazvîni (ö. 623/1226). *Sevâdü'l-'ay-neyn fî menâkıbî'l-gavş Ebi'l-'Ale-meyn* (Kahire 1301, 31 sayfa). Ahmed er-Rifâi hakkında kaleme alınan görebildiğimiz en eski eser olup müellifinin ifadesine göre 588'de (1192) yazılmıştır. Ahmed er-Rifâi'nin hayatı, şahsiyeti

Ahmed er-Rifâi ile ilgili Ebû Bekir b. Abdullah'ın *en-Necmü's-sâ'î fî kerâmâtü üstâzî'l-kebir er-Rifâ'i* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hasib Efendi, nr. 423)

ve nesebi hakkında kısa ve özlü bilgiler ihtiva eder. Sonraki eserlerde ismi geçmekte ve ondan nakiller yapılmaktadır. 2. Abdülazîz b. Ahmed ed-Dîrî'nî (ö. 694/1295). *Kitâbü Ğâyeti't-tahrîr* (Kahire 1315, 28 sayfa). Müellif bu küçük risâleyi, bir şahsın, Ahmed er-Rifâî'nin Benî Rifâa adlı bir Arap kabilesine mensup olduğuna dair sözlerini reddetmek ve onun seyyid olduğunu ispat etmek için yazmıştır. Elimizdeki ilk kaynaklardan biridir. 3. *Ümmül-berâhîn fi ba'zı menâkıbı sultânî'l-ârifin eş-şeyhî'l-kebîr es-seyyid Ahmed er-Rifâ'î* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1123). İlk menâkıblardan biri olduğu anlaşılan eseri Brockelmann anonim olarak zikreder. Yine Brockelmann'ın *Behcetü's-şeyh Ahmed er-Rifâ'î* adıyla Saîd b. Hâlid es-Sillî tarafından yazıldığını ifade ettiği eserle, bazı küçük farklılıklar bir tarafa bırakılırsa, aynı olduğu görülmektedir. 678 (1279) tarihlerinde veya daha önce yazılmış olması muhtemel olan eser, Rifâî hakkındaki rivayetleri ve bazı sözlerini ihtiva eden geniş bir menâkıbdır. Şehid Ali Paşa nüshasında adı verilme-yen ve Brockelmann tarafından başka bir isimle zikredilen müellifini, Rifâî kaynaklarına dayanarak Kâsım b. Muhammed b. Haccâc şeklinde tesbit etmiş bulunuyoruz. 4. İzzeddin Ahmed es-Sayyâd (ö. 670/1271). *el-Ma'ârifü'l-Muhammediyye fi vezâ'ifi'l-Ahmediyye* (İstanbul 1305). Müellif, Rifâî'nin torunu ve Rifâiyye'nin Sayyâdiyye kolunun kurucusudur. Eserin yazılış tarihi belli değildir. Rifâî hakkında yazılan en eski ve muteber eserlerden biridir. 5. Ahmed b. İbrâhim el-Fârûsî (ö. 694/1294). *İrşâdül-müslimîn li-tarîkatı şeyhî'l-müttakîn* (İstanbul 1307). Rifâî ile ilgili eserlerin en sistematîği olup birçok yeni bilgi ihtiva eder. Müellif, Rifâî'nin müridi Ömer el-Fârûsî'nin torunudur ve rivayetlerinin şifahî kaynağı umumiyetle dedesidir. 6. Abdurrahman Ebü'l-Ferec el-Vâsıtî (ö. 744/1343). *Tabakâtü hırkatî's-şûfiyye el-müsemma Tiryâku'l-muhibbîn* (Kahire 1305). Müellif, yukarıda adı geçen *İrşâdül-müslimîn* yazarına intisap etmiş bir mutasavvıftır. Ahmed er-Rifâî'nin Halife Müstencid'e gönderdiği mektup sureti gibi bazı yeni bilgi ve malzemeyi ihtiva eder. 7. Abdullah Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî (ö. 885/1480). *Şihâhu'l-ahbâr* (İstanbul 1306). Yukarıda adı geçen eserlerden oldukça sonra yazılmakla birlikte, müellifin yaşadığı devre kadar Rifâî'nin soy ve

tarikâtından gelenlerden bahsettiği ve bizim göremediğimiz birçok eserden faydalandığı için Rifâî menkıbe ve kaynakları arasında mühim bir yer tutmaktadır. 8. Ebû Bekir b. Abdullah el-Ayderûsî (ö. 914/1508). *en-Necmü's-sâ'î fi kerâmâtü üstâzî'l-kebîr er-Rifâ'î* (Süleymaniye Ktp., Hasib Efendi, nr. 423). Üslûp itibarıyla diğer menâkıblardan bir hayli farklıdır. Bazı rivayetler ilk kaynaklara göre oldukça değişikliklere uğramıştır. Menâkıbın ilk yarısında Anadolu'da faaliyet gösteren bazı Rifâîler'in adları geçmektedir. Heidelberg Kütüphanesi'ndeki (nr. A 179/2), *Şifâ'ül-eskâm fi sîreti ğavşî'l-enâm* adlı kitabın *en-Necmü's-sâ'î*'nin bir başka nüshası olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz. Nitekim matbu nüsha da (Kahire 1970) Süleymaniye ve Heidelberg nüshalarının bazı ufak farklarla aynıdır. 9. *Şifâ'ül-eskâm fi sîreti ğavşî'l-enâm* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3461). *Tiryâku'l-muhibbîn*'de adı geçen bu Farsça eserin, Ahmed er-Rifâî'nin sağlığında yazıldığını, müellifin kitabı takdim için Rifâî'ye getirdiğinde onun ölüm haberini aldığını *en-Necmü's-sâ'î* adlı eserden öğreniyoruz. Ancak *Tiryâku'l-muhibbîn*'den ve Abdullah el-Yâfiî'nin (ö. 768/1366) *Hulâşatü'l-mefâhîr*'inden iktibaslar yapıldığına göre Ahmed er-Rifâî'nin sağlığında yazıldığı söylenen menâkıb olması mümkün değildir. Bazı yönleriyle *en-Necmü's-sâ'î*'ye benzeyen eserin başka bir nüshasını görmeden müellifi ve adı hakkında kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. 10. Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî (ö. 1909). *Kılâdetü'l-cevâhîr* (Beyrut 1301). Birçok kaynaktan istifade edilerek hazırlanan bu kitap, Ahmed er-Rifâî hakkında en geniş biyografik eserdir. Bu Rifâî şeyhinin eserinden hareketle geçmiş devirlerde yazılan eserlerin izini tesbit etmek mümkündür. 11. Kenan Rifâî (ö. 1950). *Ahmed er-Rifâî* (İstanbul 1340). Ahmed er-Rifâî hakkında Türkçe yazılmış en geniş biyografi kitabıdır. İlk doksan sayfası Rifâî'nin hayatı, menâkıbı ve sözlerine, 121-169. sayfaları tarikâtın âdâb ve erkânına ayrılmış, sonundaki 103 sayfalık ekte *ahzâb** ve *evrâd** hareketleri olarak verilmiştir.

Yukarıda sayılan bu eserlere Ahmed b. İbrâhim el-Fârûsî'nin *en-Nefhatü'l-miskiyye* (İstanbul 1301), Ali b. Hasan el-Vâsıtî'nin (ö. 733/1333) *Hulâşatü'l-iksîr* (Kahire 1306) adlı eserleri de ilâve edilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî, *Sevâdü'l-'ayneyn fi menâkıbî'l-ğavş Ebi'l-'Alemeyn*, Kahire 1301, s. 3-26; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'l-zamân*, s. 370-371; İzzeddin Ahmed es-Sayyâd, *el-Ma'ârifü'l-Muhammediyye fi'l-vezâ'ifi'l-Ahmediyye*, İstanbul 1305, s. 2-68; İbn Halikân, *Vefeyât* (nşr. F. Wüstenfeld), Kahire 1367/1948, I, 154-155; Abdülazîz b. Ahmed ed-Dîrî'nî, *Kitâbü Ğâyeti't-tahrîr*, Kahire 1315, s. 6-27; Ahmed b. İbrâhim el-Fârûsî, *en-Nefhatü'l-miskiyye fi's-sülaleti'l-Rifâ'iyyeti'l-zekiyye*, İstanbul 1301, s. 6-12; a.mlf., *İrşâdül-müslimîn li-tarîkatı şeyhî'l-müttakîn*, İstanbul 1307, s. 22-39, 89-92, 126-127; Şattanüfî, *Behcetü'l-esrâr ve ma'dinü'l-enuâr*, Kahire 1330, s. 236; Ali b. Hasan el-Vâsıtî, *Hulâşatü'l-iksîr*, Kahire 1306, s. 5-19, 27-35, 65-72; Abdurrahman Ebü'l-Ferec el-Vâsıtî, *Tabakâtü hırkatî's-şûfiyye*, Kahire 1305, s. 3, 32-35; a.mlf., *Tiryâku'l-muhibbîn fi sîreti sultânî'l-ârifin*, Bibliothèque Nationale de Paris, code 5291, vr. 243-270; Zehebî, *el-İber*, Kahire 1948, I, 154-155; a.mlf., *A'lâmü'n-nubelâ*, XXI, 77-80; Sübkî, *Tabakât*, VI, 23-27; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 342; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, III, 37; Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî, *Şihâhu'l-ahbâr*, İstanbul 1306, s. 63-73, 76-83, 138; Süyûtî, *eş-Şerefü'l-muhtem*, Kahire 1307, s. 6; Şâ'rânî, *et-Tabakât*, s. 140-145; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 75-79; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 259-261; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 52*-62*; Ebü'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Kılâdetü'l-cevâhîr*, Beyrut 1301, s. 5-23; a.mlf., *Kitâbü'l-Kenzî'l-mutalesem*, İstanbul 1313; Kenan Rifâî, *Ahmed er-Rifâî*, İstanbul 1340; Brockelmann, *GAL*, I, 780-781; Yunus es-Sâmerîrî, *Seyyid Ahmed er-Rifâ'î hayâtü-hü ve âşârüh*, Bağdad 1970, s. 85-101; Mustafa Tahralı, *Ahmad al-Rifâ'î, sa Vie, son oeuvre et Tariqa* (doktora tezi, 1973), Sorbonne Nouvelle Paris III; D. S. Margoliouth, "Ahmed Rifâ'î", *IA*, I, 203-204.

MUSTAFA TAHRALI

AHMED RİFAT EFENDİ, Topal

(bk. RİFAT EFENDİ, Topal).

AHMED RİFAT EFENDİ,

Yağlıkcızâde

(ö. 1895)

Tanzimat dönemi ansiklopedi yazarı, ahlâkçı ve tarihçisi.

İstanbul'da doğdu. Daha çok Yağlıkcızâde adıyla tanınan Şâbanzâde ailesinden Ispartalı Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta maliyeye girdi, burada yetişti ve sırasıyla Bahriye muhasebeciliği, İdâre-i Bahriyye reisliği, Girit defterdarlığı, İzmir Rûsumat müdürlüğü, Islahat Komisyonu üyeliği, Eshâm-ı Fevkalâde müdürlüğü, Selânik defterdarlığı gibi memuriyetlerde bulunduktan sonra Muhâsebât-ı Atîka muhasebeciliğinden emekli oldu. 1895 yılı başlarında vefat etti. Kabri Fatih'te Emîr Buhârî Tekkesi'ndedir.